

REFLEKSJE I MATERIAŁY DUSZPASTERSKIE

Ks. Norbert Mendecki

JAK POWSTAWAŁ PIĘCIOKSIĄG?

Od czasów Welhausena powstało wiele prac, zajmujących się źródłami Pięcioksiągu. W tej ogromnej powodzi literatury łatwo się zagubić. Artykuł niniejszy chce przedstawić krótką syntezę dotychczasowych osiągnięć w tej dziedzinie.

W latach 950—850 p.n.Ch. żył i działał w Jerozolimie Jahwista. Jego dzieło rozpoczyna się w Rdz 2, 4 b, a kończy albo ze zdobyciem Ziemi Obiecanej (12 w. p.n.Ch.), albo sięga aż do czasów monarchii dawidowo-salomonowej (początek 10 w. p.n.Ch.) lub jej końca (r. 931 p.n.Ch.). Powyższa wątpliwość powstała z tej racji, że końcowe partie jahwistycznego źródła po prostu zaginęły. Sam Jahwista jest doskonałym narratorem. W żywy i plastyczny sposób przedstawia biblijne opowiadania. Historię biblijną narodu wybranego widzi jako historię zbawczą. Bóg dla niego jest Bogiem uniwersalnym, tzn. całego świata, czym różni się znacznie od źródła elohistycznego i deuteronomistycznego. W przedstawieniu Boga posługuje się antropomorfizmami (dla przykładu Rdz 3). Spośród wszystkich ludów wybrał Jahwe Abrahama, który ma być nośnikiem błogosławieństwa dla całego świata. Ta obietnica zostaje zrealizowana w zdobyciu Ziemi Obiecanej, względnie w powstaniu monarchii dawidowej.

Nie łatwo jest w pełni przedstawić dzieło Elohisty. Trudność leży w tym, że Pięcioksiąg zawiera tylko fragmenty jego spuścizny pisarskiej. Elohista tworzył w okresie późniejszym aniżeli Jahwista, gdzieś do roku 722. Jego ojczyzną jest Królestwo Północne. Z chwilą zburzenia Królestwa Północnego kończy się jego działalność pisarska. Elohista nie jest dobrym narratorem, jak jego „kolega” Jahwista z Królestwa Południowego. Sposób przedstawienia opowiadań jest mniej żywy i plastyczny i w dodatku zdradzający archaiczną formę. Za to jest Elohista doskonałym teologiem. Swoje dzieło przepoił etyką. Rdz 15 (według niektórych Rdz 20) rozpoczyna jego dzieło. W porównaniu z Jahwistą, Elohista nie jest uniwersalny. W swoim ujęciu ogranicza się do narodu wybranego. Nie interesuje go historia świata. Nic więc dziwnego, że sięga do bezpośrednich początków swego narodu, do Mojżesza, którego przedstawia jako Proroka. Narodowy cel zostaje osiągnięty w zdobyciu Ziemi Obiecanej (Joz 24). Na tym kończy Elohista swoje dzieło. Należałoby jeszcze nadmienić ukocha-

nie Prawa przez Elohistę (por. Dekalog. Wj 20 i Księgę Przymierza: Wj 21—23), mające niepomierne znaczenie dla własnego narodu. Zburzenie Samarii w r. 722 spowodowało, że Elohista wędruje do Południowego Królestwa. Tutaj w krótkim czasie doszło do połączenia obydwu źródeł, z tym, że Jahwista odgrywa pierwszoplanową rolę w tym źródłowym zespoleniu. Połączenie J z E przyjęło nazwę „Jehowista” (JE).

Pokrewnym źródłem do E jest Deuteronomium (D). Podobnie jak E pochodzi z Północnego Królestwa i stanowi kontynuację treściową elohistycznego źródła. Tak jak E ogranicza się Deuteronomium do narodu izraelskiego, wybranego przez Jahwe. Ideą przewodnią jest jedność narodu, który ma ten sam kult i zachowuje to samo prawo. Jedność w kulcie uwidacznia się także w tym, że Lewici z Królestwa Północnego znajdują swoje miejsce w świątyni jerozolimskiej. Centralną pozycję w deuteronomicznym źródle zajmuje tzw. Księga Prawa: Pwt 12—26. Przypuszcza się, że owa Księga odpowiada w większej mierze, jeśli nie w całej, pismu, które znaleziono w czasie reformy króla Jozjasza w r. 622 w świątyni jerozolimskiej (por. 2 Krł 22, 3—20). Obramowanie Księgi Prawa stanowią mowy Pwt 5—11 i 27—30. Dopiero późniejsza redakcja dołącza Prolog (Pwt 1—4) i zakończenie (Pwt 31—34), należące jednak do innych źródeł. W swej istocie Deuteronomium jest podobne formule Przymierza z tekstów hetyckich: stosunek Boga do narodu jest stosunkiem króla do swoich podwładnych. Nie wiemy dokładnie, kiedy doszło do połączenia Deuteronomium z Jehowistą (JE). Można przyjąć, że dokonało się ono w czasie przed włączeniem źródła P w cały kompleks Pięcioksięgu.

Pismo Kapłańskie (P) powstało na wygnaniu w Ziemi Babilońskiej w 6 w. p.n.Ch., a utrwaliło się w 5 w. p.n.Ch. w Palestynie. Jak sama nazwa wskazuje, pochodzi ono z kręgów kapłańskich. Jest uniwersalne, tak jak J. P rozpoczyna Rdz 1, 1 a kończy się w Pwt 34, tzn. P stanowi obramowanie dla Pięcioksięgu: jego początek i koniec. P ukształtowało się w środowisku babilońskim. Nic więc dziwnego, że przyjęło tu wiele tradycji babilońskich, np. opowiadanie o stworzeniu świata, o potopie (por. opowiadanie o Gilgameszu). P lubuje się w genealogiach i w chronologii. Historię przedstawia schematycznie, której centrum stanowi Objawienie Boże na górze Synaj. Bardzo mocno związane jest ze świątynią jerozolimską. Dlatego też dużo miejsca poświęca przepisom dla służby Bożej (por. Prawo Świętości Kpl 17—26; przepisy o ofiarach Kpl 1—7, o oczyszczeniu Kpl 11—15; przepisy dla Lewitów Lb 1—10 itp.).

Ten długi proces tworzenia się Pięcioksięgu zostaje zakończony w czasach Ezdrasza (ok. 400 p.n.Ch.), najpóźniej w 4 w. p.n.Ch., przed „schizmą samarytańską”.